הַמַּקְדִּישׁ שָׁדֵהוּ בְּשָׁעַת הַיּוֹבֵל – בזמן שהיובל נוהג, ורוצה לפדותו,
נוֹתֵן בְּזֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים – הריהו נותן עבור קרקע, בשיעור
שאפשר לזרוע בו חומר שעורים, חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף. ואם הָיוּ
בקרקע נְקָעִים – גומות עֲמוּקִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים
עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין הנקעים או הסלעים נִמְדָּדִין עִמָּהּ – עם השדה,
להיפדות לפי שיעור זה, אלא נפדין בשווים. אך אם היו הנקעים
או הסלעים פְּחוֹת מִכָּאן – עמוקים או גבוהים פחות מעשרה
טפחים, הריהם נִמְדָּדִין עִמָּהּ, להיפדות אף הם לפי זרע חומר
שעורים בחמישים שקל כסף.
הגמרא מבררת את טעם הדין שאין הנקעים נמדדין עמה: וְהַוֵינַן
בָּהּ – בני הישיבה התקשו בביאור משנה זו, נְהִי דְּכַהֲדֵי אַרְעָא לֹא
קָדְשׁוּ – אבן מסתבר שאין למדוד את דפנות הנקעים ביחד עם
השדה, ולהחשיבם כחלק משטח השדה, אך מכל מקום נִקְדְּשׁוּ
בְּאַפֵּי נַפְשַׁיְיהוּ – מפני מה לא נמדוד על כל פנים את קרקעית
הנקעים בלבד בפני עצמם, להיפדות אף הם לפי זרע חומר
שעורים.
הגמרא מוכיחה מברייתא, שאף שדה קטנה חשובה להיפדות
בשיעור זה: וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר וליישב, שכֻּלָּהּ דִּילָא חֲזֵי
– כל עוד שאין בקרקע שיעור בֵּית כּוֹר, שהוא זרע חומר שעורים,
לֹא חָשִׁיב להיפדות כפי שיעור זה, אלא נפדה בשוויו. ולכך נקטה
המשנה ש'אין נמדדין עמה', כיון שנחשבים כשדה בפני עצמה,
וממילא נפדים בשווין. וּרְמִינְהוּ – הרי זה נסתר מדברי הברייתא,
שנאמר בתורה (ויקרא כז טז) 'וְאִם מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַה'',
ולבאורה המילה 'שְׂדֵה' מיותרת, שהרי יכלה התורה לומר 'ואם
מאחוזתו יקדיש איש לה'', וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר. מבארת הברייתא,
לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר באותו פסוק ששיעור הפדיון הוא 'זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים
בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף', אם כן אֵין לִי ללמוד מן הפסוק שאינו פודה
את הקרקע לפי שוויה, אֶלָּא כְּשֶׁהִקְדִּישׁ בָּעֲנָיָן הַזֶּה, דהיינו, זרע
חומר שעורים שהוא בית כור. מְנַיִן לְרַבּוֹת אף את הקדיש שיעור
קטן מזה, וכגון לֶתֶךְ – חצי כור, וְחֵצִי לֶתֶךְ – רבע כור, או אף
שיעורים קטנים יותר כְּסָאָה, או תַּרְקַב – חצי סאה, וַחֲצִי תַּרְקַב,
וַאֲפִילּוּ אם הקדיש רק רוֹבַע תרקב – שהוא שיעור קטן ביותר, מַנַּיִן
שאף בזה פדיונו כשיעור היחס של חמישים שקל כסף לכור,
תַּלְמוּד לוֹמַר 'שֶׂדֵהוּ', מִכָּל מָקוֹם – שבכל שדה נאמר שיעור פדיון
זה, אפילו בשדה קטנה ביותר. ואם כן השאלה במקומה עומדת,
משום מה אין נמדדין עמה על כל פנים קרקעית הנקעים.
מתרצת הגמרא: אָמַר מַר עוּקְבָא בַּר חָמָא, הָכָא בִּנְקָעִים מְלֵאִים מַיִם
עֲסָקִינַן – המשנה עוסקת בנקעים מלאים מים, ולכך אינם נפדים
לפי חשבון זרע חומר שעורים בחמישים כסף, מְשׁוּם דִּלְאו בְּנֵי
זְרִיעָה נִינְהוּ – אי אפשר לזרוע בהם כלל, ומתוך שכתבה התורה
שהשיעור הוא 'זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים' נלמד שלא ניתן שיעור זה אלא
בקרקע הראויה לזריעה, ולכך אמרה המשנה שנקעים אלו אינם
נמדדים יחד עם שאר השדה, אלא נפדים בפני עצמם בשווים.
הֵיכָא נָמֵי – ואף כן מדויק מדברי המשנה, שכוונתה לנקעים מלאים
מים, דְּקָתָנֵי דִּומְיָא דִּסְלָעִים גְּבוֹהִים – שהרי המשנה נקטה נקעים
וסלעים, ומשמע ששוים הם, וכשם שסתם סלעים קשים הם ואינם
ראויים לזריעה, מסתבר שאף בנקעים מדובר שאי אפשר לזרוע,
והיינו בכגון שהם מלאים מים, שְׁמַע מִינָּהּ.
הגמרא שבה ומקשה: אִי הָכִי – אם אכן נכון הדין, שכל שאינו
ראוי לזריעה, הריהו נפדה בשוויו, אם כן אֲפִילּוּ אם הנקעים
והסלעים פְּחוֹת מִיכָּן – מעשרה טפחים נָמֵי – גם נאמר שאינם
נמדדים יחד עם השדה, אלא נפדים בשווים, שהרי סוף כל סוף
אינם ראוים לזריעה. מתרצת הגמרא, הָנָּהוּ – אותם נקעים
הפחותים מעשרה טפחים 'נָאנֵי דְּאַרְעָא' מִיקְּרוּ – נקראים 'אגנות
[־קערות] הקרקע'. והסלעים הפחותים מעשרה טפחים 'שְׁדֵרָא
דְּאַרְעָא' מִקְּרוּ – נקראים בליטות הקרקע. הרי שקרויים הם על שם
הקרקע כולה, ואינם נחשבים במקום חשוב בפני עצמם, אלא
בטלים אגב הקרקע, ולכך דינם להיפדות בשיעור זה של זרע
חומר שעורים בחמישים שקל.

הגמרא מביאה משנה הדנה באופן דומה, לגבי מכירת קרקע: גַּבֵּי
מֶכֶר תְּנַן במשנה בבבא בתרא (דף קב:), אדם הָאוֹמֵר לַחֲבִירוֹ, בֵּית
כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וְהָיוּ שָׁם [־ בקרקע] נְקָעִים עֲמוּקִים עֲשָׂרָה
טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין אותם נקעים וסלעים
נִמְדָּדִים עִמָּהּ להשלים לשיעור בית כור, אלא עליו לתת בית כור
קרקע, בלא אותם נקעים וסלעים. אבל אם היו הנקעים והסלעים
פְּחוֹת מִכָּאן – עמוקים או גבוהים פחות מעשרה טפחים, הריהם
נִמְדָּדִים עִמָּהּ, ועולים לשיעור הבית כור.
וְאָמַר מַר עוּקְבָא בַּר חָמָא בביאור משנה זו, שאותם נקעים
העמוקים יותר מעשרה טפחים, אינם נחשבים כחלק מהקרקע, אַף
עַל פִּי שֶׁאֵין הנקעים מְלֵאִים מַיִם, ואפשר לזרוע בהם. מבררת
הגמרא, מַאי טַעְמָא – מה הטעם שאף כשאפשר לזרוע בנקעים,
אין הם משלימים לשיעור הבית כור. מבארת הגמרא, אָמַר רַב
פָּפָּא, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה בכך, שֶׁיִּתֵּן אֶת מָעוֹתָיו בְּשָׂדֶה אַחַת –
שיתן הוא מעות על מנת לקנות בהם שדה אחת, וְיֵרָאֶה לוֹ המקום
כְּשָׁנַיִם וְכִשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת חלוקים זה מזה, מחמת הנקעים שבו, על
אף שכל המקומות ראוים לזריעה, כיון שיש בזה טירחה מרובה,
לחרוש ולזרוע ולקצור בשני שדות, יותר מבשדה אחת, אלא
בודאי היתה כוונתו לקנות בית כור בלא נקעים.
לאחר שהתבאר שישנו חילוק דין בין המקדיש את שדהו, לבין
המוכר לחבירו בית כור, ויש בה נקעים עמוקים עשרה טפחים.
שלגבי הקדש, רק אם הם מלאים מים, אין הם נמדדין עם הקרקע,
מה שאין כן לגבי מכר, אף אם אינם מלאים מים, אין הם עולים
לשיעור. עוברת הגמרא לדון בדינו של המקדש אשה בתנאי שיש
לו קרקע בית כור, ויש בה נקעים עמוקים עשרה טפחים שאינם
מלאים מים, האם עולים הם לשיעור.
מבררת הגמרא: הָכָא מַאי – כאן, במקדש אשה בתנאי שיש לו
קרקע בשיעור בית כור, כיצד דנים את הנקעים הללו, לְהֶקְדֵּשׁ
מְדַמֵּינָן לָהּ – האם יש לדמות את דינו להקדש, שאם אין הנקעים
מלאים מים, הריהם עולים לשיעור בית כור, והתקיים התנאי, אוֹ
לְמֶכֶר מְדַמֵּינָן לָהּ – או שמא יש לדמות את דינו למכר, שאף אם
הנקעים ריקים וראויים לזריעה, אין הם עולים לשיעור. משיבה
הגמרא, מְסְתַּבְרָא שלְהֶקְדֵּשׁ מְדַמֵּינָן לָהּ, שאם אין הנקעים מלאים
מים, הריהם עולים לשיעור. שהרי טעם הדבר שבמכר אין
הנקעים מצטרפים, היינו כיון שאין הלוקח רוצה ששדהו תיראה
כשנים או שלשה שדות, שיש לו טירחה בכך, וכאן אין שייך טענה
זו, כיון דְּאָמַר לָהּ – הבעל לאשתו, מה אכפת לך, הרי אֲנָא טָרְחָנָא
וְזָרְעָנָא וּמַיְיתֵינָא – אני אטרח ואזרע בשדה זו ואביא לך את פירות
הקרקע, וכיון שלאשה אין שום טורח מנקעים אלו, התקיים התנאי
והריהי מקודשת:

משנה

אחרי שכבשו ישראל את ארץ גלעד שבעבר הירדן ביקשו בני גד
ובני ראובן לקבלו בנחלתם, תמורת חלקם בארץ ישראל, והסכים
משה רבינו לתתה להם בתנאי שיעברו חלוצים לפני אחיהם
למלחמה בכיבוש ארץ ישראל, וכמו שכתוב (במדבר לב טו־ל)
'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אִתְּכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן
כָּל חָלוּץ לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי ה' וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם
אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה, וְאִם לֹא יַעַבְרוּ חֲלוּצִים אִתְּכֶם וְנֹאחֲזוּ
בְּתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן'. משנתינו מביאה מחלוקת תנאים האם צריך
התנאי להיות כפול, כשם שכפל משה רבינו:
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל תְּנַאי שֶׁאֵינוֹ כפול, כְּתְנַאי שעשה משה עם בְּנֵי
גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן, כלומר, שלא כפל המתנה את שני הצדדים, שאם
יתקיים התנאי יחול המעשה ואם לא יתקיים התנאי לא יחול
המעשה, אֵינוֹ תְּנַאי המועיל, ואף אם לא התקיים התנאי, המעשה
קיים. שכן מצינו בתנאי בני גד ובני ראובן, שהיה כפול, שֶׁנֶּאֱמַר
(במדבר לב טו) 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן
אִתְּכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן כָּל חָלוּץ לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי ה' וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ
לִפְנֵיכֶם, וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה', וּכְתִיב (שם לב ל)

המשך בעמוד קלא

'**וְאִם לֹא יַעַבְרוּ חֲלוּצִים** אִתְּכֶם, **וְנֵאחֲזוּ** בְּתוֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן'. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אין ללמוד מלשון התנאי שהתנה עמהם משה רבינו, שכל תנאי צריך לכפול, כיון שבתנאי בני גד ובני ראובן היה טעם מיוחד, שמחמתו **צָרִיךְ** היה **הַדָּבָר לְאָמְרוֹ**, שאם לא יעברו חלוצים יקבלו את נחלתם בארץ כנען, **שֶׁאִלְמָלֵא** היה משה רבינו אומר **בֵּן, יֵשׁ בַּמַּשְׁמָע** – היה אפשר להבין מדבריו **שֶׁאֲפִילּוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לֹא יִנָּחֲלוּ** – שאם לא יעברו חלוצים לפני אחיהם, אפילו בארץ כנען לא יקבלו חלק, כקנס על כך שמאסו בה, לכן אמר משה רבינו בפירוש שאם לא יעברו חלוצים, לא יפסידו את חלקם בארץ כנען, אלא יטלו בארץ כנען ובארץ גלעד על פי הגורל ככל ישראל, ואם כן אין ללמוד מכך שבכל תנאי יש צורך לכפול את הדברים, אלא מכלל לאו אתה שומע הן:

גמרא

שואלת הגמרא: **שַׁפִּיר קָאָמַר לֵיהּ** – יפה אמר **לוֹ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל לְרַבִּי מֵאִיר**, שמטעם אחר הוצרך משה רבינו לכפול את דבריו, ואין ללמוד מכך שכל תנאי צריך לכופלו.

משיבה הגמרא: **אָמַר לָךְ רַבִּי מֵאִיר, אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אם תעלה בדעתך שהסיבה לאמירת התנאי בצורה זו **לַאו לְתַנַּאי כָּפוּל הוּא דְּאָתָא** – לא נאמרה משום שצריך לכפול התנאי, אם כן היה צריך **לְכָתּוֹב** רק **'וְאִם לֹא יַעַבְרוּ וְנֵאחֲזוּ בְּתוֹכְכֶם'**, ומה שהוסיף משה ואמר **'בְּאֶרֶץ כְּנָעַן'**

לָמָּה לִי, אלא שָׁמַע מִינָּהּ שלִתְנַאי כָּפוּל הוּא דְּאָתָא – שהוסיף משה תיבות אלו, כיון שצריך היה לכפול את התנאי כדי לקיימו, ולולי שהיה משה כופל, היו נוטלים את ארץ הגלעד כולה על אף שלא קיימו התנאי.

הגמרא מבארת מה ישיב רבי חנינא על דברי רבי מאיר: וְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל (אָמַר) סבור שאכן אין צריך לכפול התנאי, ומכל מקום אִי לֹא כָּתַב רַחֲמָנָא – כתבה התורה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, אלא רק וְנֹאחֲזוּ בְתוֹכְכֶם, הָוֶה אָמִינָא שכוונת התורה באומרה וְנֹאחֲזוּ בְתוֹכְכֶם, שיקבלו חלק עם שאר השבטים רק בְּאֶרֶץ גִּלְעָד שסייעו בכיבושה, אֲבָל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שלא סייעו בכיבושה, כְּלָל לֹא ינחלו, לכן הוצרכה התורה לפרש בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לומר שאף אם לא יסייעו בכיבוש ארץ כנען, ינחלו גם בה ככל השבטים.

הגמרא שבה ומבארת מה ישיב רבי מאיר על דברי רבי חנינא: וְרַבִּי מֵאִיר סבור, שלשון התורה וְנֹאחֲזוּ בְתוֹכְכֶם, כָּל הֵיכָא דְּאִית לְכוּ מַשְׁמַע – משמעותו, שבכל מקום שינחלו שאר השבטים, ינחלו עמהם אף בני גד ובני ראובן, ולא הוצרכה התורה להוסיף ולפרש 'בארץ כנען', אלא משום שצריך היה לכפול את התנאי כדי לקיימו.

הגמרא מביאה ברייתא בה מבאר רבי חנינא את דבריו בדרך משל: תָּנָיא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל, מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר – תנאו של משה רבינו דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁהָיָה מְחַלֵּק את נְכָסָיו לְבָנָיו, וְאָמַר פְּלוֹנִי בְּנִי יִירַשׁ לְאחר מיתתי שָׂדֶה פְּלוֹנִית, וּפְלוֹנִי בְּנִי יִירַשׁ שָׂדֶה פְּלוֹנִית, וּפְלוֹנִי בְּנִי יִתֵּן לשני אחיו מָאתַיִם זוּז וְיִירַשׁ שָׂדֶה פְּלוֹנִית, וְאִם לֹא יִתֵּן מאתים זוז יִירַשׁ עִם אֶחָיו בְּשְׁאָר נְכָסִים, כלומר, שיחלקו בשוה אף בשתי השדות שניתנו להם. מבארת הברייתא, מִי – איזה דיבור גָּרַם לוֹ – לבן השלישי לִירַשׁ עִם שני אֶחָיו בְּשְׁאָר הַנְּכָסִים כשלא קיים את התנאי, כְּפִילוּ של התנאי גָּרַם לו, שהרי בתחילה אמר האב שיתן מאתים זוז ויירש את השדה השלישית, והיה אפשר להבין שאם לא יתקיים התנאי יחלוק עם אחיו רק בשדה השלישית, אך לא יקבל חלק בשתי השדות הראשונות, וכל שכן שלא היה מקבל חלק בשדה השלישית, כנגד חלקו בשני השדות שניתנו לאחיו, ובכך שכפל את תנאו פירש האב שאם לא יתן מאתים זוז יחלוק עם אחיו גם בשאר הנכסים. וכך משה רבינו הנחיל לעשרת השבטים את ארץ ישראל [כעין האב שהנחיל לשני בניו שתי שדות], ולבני גד ובני ראובן הנחיל את ארץ גלעד בתנאי שיעברו חלוצים למלחמה בארץ כנען [כעין השדה שהונחלה לבן השלישי בתנאי שיתן מאתים זוז], והיה אפשר להבין שאם לא יתקיים התנאי לא ינחלו כלל בארץ כנען, ואף לא בארץ הגלעד כנגדה, אלא חלק שוה לשאר השבטים בארץ הגלעד בלבד. וכפילת התנאי חידשה שאף ללא קיום התנאי ינחלו עם שאר השבטים בארץ כנען.

הגמרא מקשה שדברי רבי חנינא במשנה, אינם שוים למשל. מקשה הגמרא: וְהָא לֹא דָּמְיָא – והרי אין דומה הַמָּשָׁל, לְמַתְנִיתִין – לדברי רבי חנינא במשנה, שהרי הָתָם קָתָנֵי – במשנתינו שנינו שאם לא היה התנאי כפול יֵשׁ בְּמַשְׁמָע שֶׁאם לא יתקיים התנאי, אֲפִילּוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שמאסו בה לֹא יִנָּחֲלוּ, וכל שכן שלא ינחלו בארץ גלעד שרצו בה. אַלְמָא – מוכח שכְּפִילָה של התנאי לְאֶרֶץ גִּלְעָד נַמִּי מְהַנֵּי – הועילה גם להנחילם בארץ גלעד, כיון שללא הכפילות לא היו נוחלים לא בארץ גלעד ולא בארץ כנען, וְאילו הָכָא – בברייתא קָתָנֵי – אמר רבי חנינא שְׁמֵי גָּרַם לוֹ – לבן השלישי לִירַשׁ עִם שני אֶחָיו בְּשְׁאָר נְכָסִים – בשתי השדות הראשונות, כְּפִילוּ גָּרַם לוֹ, אַלְמָא – הרי מבואר מלשון 'שאר נכסים' שכְּפִילָה של התנאי לְשְׁאָר נְכָסִים הוּא דְּקָמַהֲנֵי – הועילה רק לגבי שיחלוק עם אחיו גם בשתי השדות שקיבלו, מה שאין כן בשדה השלישית היה חולק עמהם אף ללא שפירש כן האב. ומשמע שדעת רבי חנינא שאף בנמשל היו בני גד נוחלים בארץ גלעד שסייעו בכיבושה, אף ללא כפילת התנאי, ונמצא שאין דברי רבי חנינא במשנתינו שוים לדברי רבי חנינא בברייתא.

מיישבת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – דברי רבי חנינא במשנה, שללא הכפילות לא היו בני גד נוחלים אפילו בארץ גלעד, נאמרו מִקַּמֵּי דְּנָיְמָא לֵיהּ רַבִּי מֵאִיר וְנֹאחֲזוּ – לפני שאמר לו רבי מאיר, שאם היתה כוונת התורה לחדש שאף ללא קיום התנאי ינחלו עם שאר השבטים, היה די באמירת 'וְנֹאחֲזוּ בְתוֹכְכֶם', והיה סבור רבי חנינא שלדעת רבי מאיר כל הפסוק נאמר לכך, ולכן השיב לו רבי חנינא שלולי הפסוק 'וְנֹאחֲזוּ בְתוֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן' היינו סוברים שללא קיום התנאי לא ינחלו כלל בשום מקום. וְהָא – דברי רבי חנינא במשל שבברייתא נאמרו לְבָתַר דְּנָיְמָא לֵיהּ – אחרי שאמר לו רַבִּי מֵאִיר שלצורך חידוש זה היה די לומר 'וְנֹאחֲזוּ בְתוֹכְכֶם', ואילו תיבות 'בְּאֶרֶץ כְּנָעַן' לא נאמרו אלא משום שיש צורך לכפול את התנאי. וכלפי שלב זה, אמר רבי חנינא את המשל, שכשם שהבן השלישי לולי שפירש האב, היה נוחל רק בשדה השלישית. אף כך לולי שהוסיפה התורה את התיבות 'בְּאֶרֶץ כְּנָעַן' היו בני גד נוחלים רק 'בְתוֹכְכֶם', והיינו בארץ גלעד, והוצרכה התורה לומר 'בְּאֶרֶץ כְּנָעַן', לחדש שינחלו אף בארץ כנען.

הגמרא מביאה כמה מקומות בתורה שמצינו תנאי כפול, ומבארת משום מה הוצרכו לכופלם לדעת רבי חנינא. שואלת הגמרא: בְּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר הסובר שמכלל הן אתה שומע לאו, הֵיינוּ – זו הסיבה דִּכְתִיב (בראשית ד ז) שכפל ה' את דבריו לקין אחרי שהרג את הבל ואמר לו 'אִם תֵּיטִיב, שְׂאֵת' – תקבל שכר, 'וְאִם לֹא תֵיטִיב, לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ' – הפורענות מובנה לבא. כיון שלולי שכפל את התנאי, היינו אומרים שאף אם לא ייטיב יטול שכר, שהרי תנאי שאינו כפול אינו מבטל את המתנה. אֶלָּא לְרַבִּי חֲנִינָא הסובר שמכלל הן אתה שומע לאו, לָמָּה לִי לכפול 'וְאִם לֹא תֵיטִיב'. משיבה הגמרא, ללא הכפילות דַּלָּקָא אַמְּינָא שאִם תֵּיטִיב, אַגְרָא – תקבל שכר, וְאִם לֹא תֵיטִיב, לֹא אַגְרָא וְלֹא דִּינָא – אכן לא תקבל שכר, אך גם לא תענש, קָא מַשְׁמַע לָן שאם לא ייטיב ייענש. שואלת הגמרא: בְּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר, הֵיינוּ דִּכְתִיב כששלח אברהם אבינו את אליעזר לקחת אשה ליצחק בנו, והשביעו שלא יקח אשה מבנות כנען, ותלה את חלות השבועה בתנאי שלא ילך מקודם אל משפחתו, הוצרך אברהם להוסיף ולומר (בראשית כד מא) 'אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי כִּי תָבוֹא אֶל מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאָלָתִי', כיון שאם לא היה כופל ומפרש ואת, היתה השבועה חלה על אליעזר אף אם היה מקיים התנאי. אֶלָּא לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל האומר שמכלל הן אתה שומע לאו, לָמָּה לִי – למה הוצרך אברהם לומר בפירוש שאם לא יתנו לו אשה יפטר משבועתו, והרי תלה את השבועה באם לא ילך תחילה אל משפחתו, ומכלל זה נשמע שאם קיים זאת והלך, הריהו פטור מן השבועה, ויכול לקחת מבנות כנען. משיבה הגמרא, אִיצְטְרִיךְ, כיון שַׁלָּקָא דַּעְתֵּיהּ אֲמִינָא, חֵיכָא דְּנִיחָא לָהּ לְדִידְהּ – האשה עצמה רוצה להנשא ליצחק וְלֹא נִיחָא לֵיהּ לְדִידְהּ – ובני משפחתה לא רוצים בכך, מַיְיתֵי בְּעָל כָּרְחֵיהּ – יצטרך אליעזר להביאה בעל כרחם, קָא מַשְׁמַע לָן – לכן אמר אברהם 'אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי וכו' וְאִם לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאָלָתִי', שאם בני משפחתה לא ירצו בכך יהיה נקי משבועתו.

מקשה הגמרא לדברי הכל: כיון שכבר נאמר שאם לא יתנו לו אשה ממשפחת אברהם יפטר מהשבועה, אם כן הפסוק (שם כד ח) 'וְאִם לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת, לָמָּה לִי. מתרצת הגמרא, אִיצְטְרִיךְ פסוק זה, כיון שַׁלָּקָא דַּעְתֵּיהּ אֲמִינָא – היה אפשר לומר שחֵיכָא דְּנִיחָא לְהוּ לְדִידְהוּ – בני משפחתה רוצים שתנשא ליצחק וְלֹא נִיחָא לָהּ לְדִידְהּ – והאשה עצמה אינה רוצה בכך, נַיְיתֵי בְּעָל כָּרְחָהּ – היה אליעזר צריך להביאה בעל כרחה, קָא מַשְׁמַע לָן שאף אם האשה אינה רוצה לבוא, אין השבועה חלה עליו.

הגמרא שבה להקשות מתנאי נוסף, לדעת רבי חנינא. מקשה הגמרא: בְּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר, הֵיינוּ דִּכְתִיב (ויקרא כו ג) 'אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ' הרי שיתברכו בכל הברכות המנויות שם, וגם (ויקרא כו טו) 'וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ' הרי שיתקללו בכל הקללות המנויות שם, כיון שמכך שתלתה התורה את הברכות בכך שיקיימו את המצוות,

המשך בעמוד טו

עדיין לא נשמע שאם לא יקיימו אותם, לא יתברכו. **אֶלָּא לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל**, לָמָּה לִי לפרש את שני הצדדים, הרי מכלל הן אתה שומע לאו. משיבה הגמרא, **אִיצְטְרִיךְ**, כיון **שֶׁסַּלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היה אפשר להבין ש**אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ'** תחול עליהם **בְּרָכָה, וְ'אִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ' לֹא בְּרָכָה וְלֹא קְלָלָה** – לא תחול עליהם לא ברכה ולא קללה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאם לא ילכו בחוקות ה', יתקללו.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר, הֵיינוּ דִּכְתִיב** שאמר ישעיהו לעם ישראל (ישעיהו א יט-כ) **'אִם תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם וְגו'** טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ', וגם אמר **'וְאִם תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם וְגו'** חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ', כיון שמכך שתלה ישעיהו את הטובה בכך שישמעו לה', עדיין לא נשמע שאם לא ישמעו, לא יקבלו את הטובה. **אֶלָּא לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל**, לָמָּה לִי – מדוע הוצרך ישעיהו לפרש זאת, והרי מכלל לאו אתה שומע הן. משיבה הגמרא, **אִצְטְרִיךְ**, כיון **שֶׁסַּלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, שֶׁאִם תֹּאבוּ**, תקבלו **טוֹבָה, וְאִם תְּמָאֲנוּ לֹא טוֹבָה וְלֹא רָעָה** – לא תקבלו לא טובה אך גם לא רעה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאם לא ישמעו בקול ה', ייענשו.

מבררת הגמרא את פשט הפסוק: **מַאי** – מה פירוש הקללה